

Světové mýty jinak V. Australské, oceánijské a americké mýty

Na závěr našeho seriálu (Živa 2017, 2–4 a 6) se zaměříme na australskou, oceánijskou a americkou mytologii. Postavy z těchto mýtů se v biologické nomenklatuře uplatňují zejména v poslední době – až na výjimky pocházejí mytogenní vědecká jména z poslední čtvrtiny 20. stol. a ze století současného.

Australské mýty

Mýty rozptýleně žijících skupinek Austrálců (Aboriginů) jsou výrazně ovlivněny jejich životním prostředím. Společně mají představy o počáteční době světa – Době snění zvané Alcheringa. Po této mytické době je pojmenován neoarchaický stromatolit rodu *Alcheringa* Walter, 1972 (obr. 1), nalezený v Austrálii (stejně tak z Austrálie pocházejí všechny další organismy uvedené v této kapitole). Nejrozšířenější bytostí mýtů je Duhový had. Tento vládce vod žil v hlubokých tůních a lidem se zjevoval po dešti v podobě duhy. Různá etnika uctívala Duhového hada pod rozličnými jmény: Arkaru (inspiroval název rodu prekambričké ediakarské fosilie *Arkarua* Gehling, 1987), Bunyip (sladkovodní korýš *Pycnisia bunyip* Suzuki a Davie, 2003), Kakuru (dravý křídlový dinosaurus rodu *Kakuru* Molnar a Pledge, 1980), Wanampi neboli Wonambi (vymřelí hadi – miocenní rod *Nanowana* Scanlon, 1997, pleistocenní rod *Wonambi* Smith, 1976), Woolunga (křídlový plesiosaurus rodu *Woolungasaurus* Persson, 1960), Yurlunggur (velký miocenní a pleistocenní had rodu *Yurlunggur* Scanlon, 1992).

Posvátným místem Austrálců je monolit Uluru čili Ayers Rock, domov mnoha duchů a dějiště dávné bitvy o nadvládu nad světem. Podle hory se jmenuje zdejší endemická houba rodu *Ulurua* Trappe, Claridge a Kovács, a také několik živočichů – paskálovkovitý pavouk *Wyndundra uluru* Platnick a Baehr, 2006, nebo pernatuškovitý motýl *Xyoptila uluru* Kovtunovich a Ustjuzhanin, 2006. Na počátku světa žil otec všech věcí Baiame, prototyp jména bahnomilky *Gonomyia baiame* Theischinger, 1994. Při vzniku světa spolupracovali Wandjinové, původně duchové deště, kteří pak osídlili řeky a prameny. Jmenuje se po nich ploštice *Walambianisops wandjina* Lansbury, 1984. Rod korýšů různonožců *Yhi* Barnard a Thomas, 1991, nese jméno bohyně světla. Třesavkovitý pavouk *Wugigarra burgul* Huber, 2001, byl nazván po záhadné a proměnlivé bytosti Burgulovi. Duch blesku Namarrgon žije v názvu ostnoploutvé ryby *Enneapterygius namarrgon* Fricke, 1997, z Tichého oceánu severně od Austrálie. I další duchové aborignských mýtů se uplatnili v zoologické a paleontologické nomenklatuře: Nyingawi jako jméno vačinka rodu *Ningui* Archer, 1975,

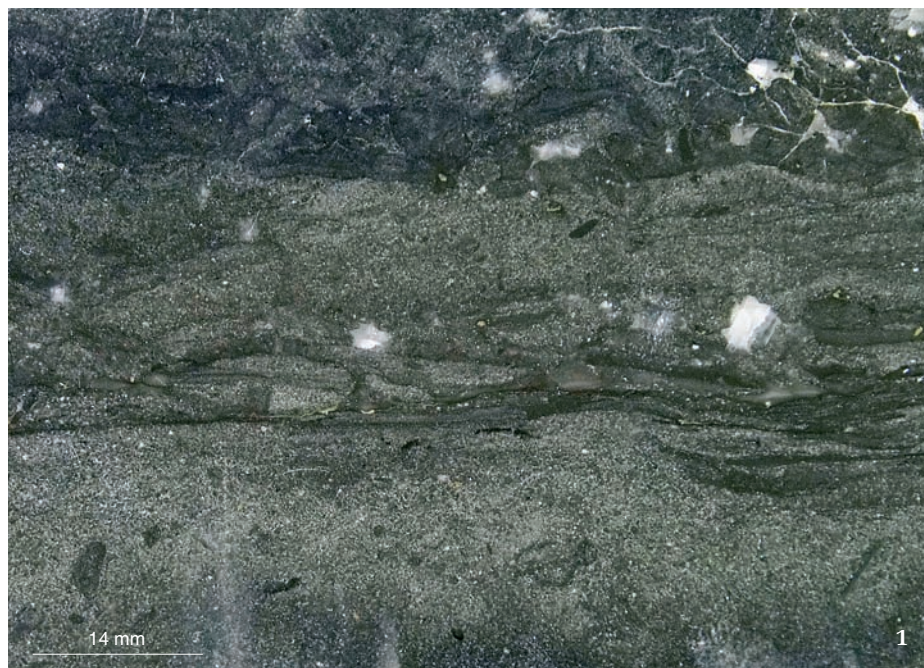
Quinkan jako označení scinka *Ctenotus quinkan* Ingram, 1979, a rodu krokodýla *Quinkana* Molnar, 1981, z kenozoika. Miocenní ptakopysk *Obdurodon tharalkooschild* Pian, Archer a Hand, 2013, má jméno po kachně Tharalkoo z mýtu o původu ptakopyska (kachna neposlechla své rodiče a odplavala po řece, kde ji přepadla vodní krysa Bigoon – z jejich potomstva pocházejí ptakopysci).

Oceánijské mýty

Tyto mýty jsou rozmanité tak, jak jsou rozmanitá etnika jednotlivých ostrovů na obrovské ploše Tichého oceánu. V čele maorského panteonu stojí bůh nebe a stvořitel Rangi. Parazitická vosa *Maaminga rangi* Early a kol., 2001, z Nového Zélandu (pokud není uvedeno jinak, žijí organismy se jmény odvozenými z maorských mýtů na Novém Zélandu) a mořský polokrab *Galathaea rangi* Macpherson a Robainas-Barcia, 2015, z Francouzské Polynésie nesou jeho jméno. Mezi Rangioho potomky vynikali Rongo a Tangaroa (Tanaroa, Taaroa). Rongo měl na starosti zemědělství, zejména pěstování tzv. sladkých brambor, kumar. Pojmenován je po něm mořský různonožec *Raukumara rongo* (J. L. Barnard, 1972). Podle vládce oceánu a pána ryb Tangaroa se jmenuje řada mořských živočichů: mlž *Bathymodiolus tangaroa* von Cosel a Marshall, 2003, přílipkovec *Micropilina tangaroa* Marshall, 1990, chobotnice *Muusoctopus tangaroa* (O'Shea, 1999), korýš váčkovník *Maeraceterus taaroa* Hughes, 2016 (z ostrova Norfolk), krab rodu *Tanaoa* Galil, 2003 (Filipíny, obr. 2), nebo terčovkovitá ryba *Paraliparis tangaroa* Stein, 2012 (Rossovo moře v Antarktidě). Tangaroa poskytl jméno i rodu pakřížákovitých pavouků *Tangaroa* Lehtinen, 1967 (Tahiti a další polynéské ostrovy).

Maorské mýty jsou mnohdy odvozeny z jiných mýtů polynéských. Různé postavy se proto vyskytují nejen v novozélandských, ale i v dalších příbězích. Příkladem je Tangaroova dcera Hina. Podle této bohyně Měsíce se jmenuje podrod fosilního mlže *Marama (Hina)* Marwick, 1927. Rodové jméno vzniklo podle jiné měsíční bohyně Maramy, stejně jako název dalšího mlže *Venericardia marama* Maxwell, 1970, rovněž z kenozoika. Po ochránci oceánu Kiwiovi dostal název rod tichooceánského kraba *Kiwa* Macpherson, Jones a Segonzac, 2005, po bohu ryb Tinirauovi pak rod devonské ryby *Tinirau* Swartz, 2012 (Nevada). Mořská příšera Taniwha dala jméno rodu křídlového mosasaura *Taniwhasaurus* Hector, 1874 (fosilie nalezeny mimo Nový Zéland také v Japonsku a Antarktidě), a chobotnici *Graneledone taniwha* O'Shea, 1999. Za prvního člověka je podle některých mýtů považován Tiki: mořský plž homolice *Conus tiki* Moolenbeek, Zandbergen a Bouchet, 2008 (Markézy), podrod křídlového mlže *Callistina (Tikia)* Marwick, 1927, ploštice lovce *Nabis tiki* Polhemus, 2010 (Společenské ostrovy), mořská ryba pruhatec *Myripristis tiki* Greenfield, 1974 (Cookovy ostrovy, Tonga a jinde v Tichém oceánu).

V mytických vyprávěních často vystupují hrdinové, např. Rata (rod mořského kraba *Rata* Davie, 1992, Francouzská Polynésie, obr. 3). Nejslavnějším hrdinou byl

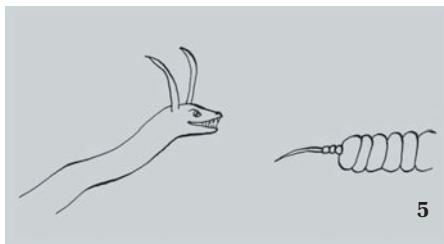
2

3

4

5

1 Stomatolit – fosilie tvořená původně vrstvami sinic a bakterií (cyanobiontů) a anorganického kalu (druhotně silicifikováno) – *Alcheringa narrina* (na obr. výbrus) o stáří 2,7 miliardy let pochází ze západoaustralské Pilbary. Symbolizuje počátky života – Dobu snění z mýtů Austrálců.

2 Mořský krab *Tanaoa distinctus* od pobřeží Filipín se jmenuje po maorském bohu moří Tangaroovi.

3 Mytický polynéský bojovník Rata pomstil smrt svého otce a zabil jeho vraha-obru. Po odvážném hrdinovi byl nazván krab rodu *Rata* (na snímku *R. tuamotense*).

4 Pro červenou barvu ulity dostal plž *Mitra pele* název připomínající havajskou bohyni ohně a sopek Pele.

5 Rohatý vodní had severoamerických indiánů Uktena dal své jméno mnohoštetinatci *Uktena riparia* z vodních toků Severní Karolíny. Orig. T. Pavlík

Maui. Lidem přinesl kulturu, zažil mnohá dobrodružství a vykonal velké činy. Jmenuje se po něm Severní ostrov Nového Zélandu, maorsky Te-Ika-a-Maui (v blízkosti ostrova se vyskytuje poddruh plískavice novozélandské *Cephalorhynchus hectori maui* Baker, Smith a Pichler, 2002). Také druhý největší havajský ostrov Maui nese hrdinovo jméno – od názvu ostrova je odvozeno jméno zdejší klopušky *Sarona maui* Asquith, 1994, a dvoukřídlého hmyzu *Campsicnemus maui* Evenhuis, 2007. Mauiho připomíná mnoho dalších živočichů, např. mořský plž *Calliostoma maui* Marshall, 1995, suchozemský plž *Cytora maui* Marshall a Barker, 2007, mořský korýš klepetovka *Macrolabrum maui* Bird a Webber, 2015, poddruh motýla ohniváčka *Lycaena salustius maui* (Fereday, 1877), jepice rodu *Mauiulus* Towns a Peters, 1979, ostnokožec hadice *Astroceras maui* McKnight, 1968, nebo rod oligocenní velryby *Mauicetus* Benham, 1939.

Významnou postavou havajských mýtů je náladová a obávaná bohyně sopek Pele. V Tichém oceánu a na havajských ostro-

vech žije mnoho organismů nesoucích Peleino jméno: routovitá rostlina rodu *Pelea* A. Gray, mořští plži *Mitra pele* Cernohorsky, 1970 (obr. 4), *Homalocantha pele* (Pilsbry, 1918), *Bornella pele* Pola, Rudman a Gosliner, 2009, různonožec *Hourstonius pele* (Barnard, 1970), krab rodu *Pele* Ng, 2011, brook drtník *Xyleborus pele* Samuelson, 1981, lovcice *Nabis pele* (Kirkaldy, 1909), či mořská ryba ropušnice *Scorpaena pele* Eschmeyer a Randall, 1975. Sestru bohyně Pele Hi'iaku poznáváme ve jménech drtníka *X. hiiaka* Samuelson, 1981, a klopušky *Sarona hiiaka* Asquith, 1994. Oblíbená a velmi uctívaná Peleina sestra Laka, bohyně tance hula, poskytla své jméno klopušce *S. laka* Asquith, 1994, a svítilce *Nesothoe laka* Kirkaldy, 1908. Bohyni plodnosti Haumeu (mořský mlž rodu *Haumea* Dall, Bartsch a Rehder, 1938, sasankovec *Kulamanamana haumeae* Sinniger, Ocana a Baco, 2013) zabil rozporuplný bůh Kaulu (sasankovec rodu *Kauluzoanthus* Sinniger, Ocana a Baco, 2013). Připomeňme některé další bytosti havajských mýtů: bohyně sněhu Poliahu – mořský plž hvězdnatka *Glossodoris poliahu* Bertsch a Gosliner, 1989, bůh světla Kane – klopuška *Sarona kane* Asquith, 1994, trpasličí Menehune – blešivec *Amphilochus menehune* Barnard, 1970, duch předků Aumakua – mūra rodu *Aumakua* Hayes a Sattler, 1980, bůh oceánu Kanaloa – bobovitá rostlina rodu *Kanaloa* Lorence a K. R. Wood, poustevníček *Babamunida kanaloa* Schnabel, Martin a Moffitt, 2009, a také gramnegativní bakterie *Vibrio kanaloae* (Thompson a kol., 2003), která byla izolována z francouzských ústřic jedlých (*Ostrea edulis*).

Za prvního obyvatele Velikonočního ostrova mýty považují Hotu Matu'u – v okolí ostrova žije ryba pomčik Hotumatuu (*Centropyge hotumatua* Randall a Caldwell, 1973), na ostrově se vyskytoval plž rodu *Hotumatua* Kirch, Christensen a Steadman, 2009, který vyhynul asi před 1 000 lety v důsledku odlesňování při kolonizaci. Domorodci dosud uctívají duchy předků Aku Aku (zdejší mořští plži *Ethminolia akuana* Raines, 2007, či *Planaxis akuana*

Rehder, 1980, korýš *Pseudionella akuaku* Boyko a Williams, 2001, parazitující na krabech). Bůh Měsíce Avatea byl uctíván na Cookových ostrovech (mořská ostranka *Favartia avatea* Houart a Tröndlé, 2008, Francouzská Polynésie), stvořitel bůh Tagaro na ostrově Vanuatu (polokrab *Galathea tagaro* Macpherson a Robainas-Barcia, 2015, Vanuatu, Šalamounovy ostrovy), stvořitel světa Tagaloa a bůh bubnů Lingadua na ostrovech Fidži (Macpherson a Robainas-Barcia popsali r. 2015 zdejší polokraby *G. tagaloa* a *G. lingadua*). Posel bohů Savali poskytl jméno poustevníčkovi *Sadayoshia savali* Macpherson a Baba, 2012, z Nové Kaledonie a Vanuatu. Na ostrovech v Polynésii uctívali obyvatelé otce bohů Ateu (ostranka *Orania atea* Houart a Tröndlé, 2008, Francouzská Polynésie) a jeho manželku Atanuu (ostrankovec *Pagodula atanua* Houart a Tröndlé, 2008, Francouzská Polynésie), skupinu bohů zvaných Atua (polokrab *G. atua*, Francouzská Polynésie), matku hvězd Autahi (polokrab *G. autahi*, Vanuatu, Nová Kaledonie, Austrálie), boha propastných hlubin Torua (krab rodu *Toru* Galil, 2003, Tichý oceán), bohyni zdraví Waioru (polokrab *G. waioru*, Francouzská Polynésie). Po tahitském hrdinovi Tafaiorim se nazývá krab *Meractaea tafai* Davie, 1992, z Francouzské Polynésie, po bohu vědění Anulapiovi, kterého uctívali domorodci na souostroví Karolíny, mořská rypečka *Triodontoderes anulap* Sorensen a Rho, 2009, ze souostroví Chuuk. Nebezpečný mořský duch Šalamounových ostrovů Adaro zde zanechal poustevníčka *Sadayoshia adaro* Macpherson a Baba, 2012, bojovník Ganindo polokraba *G. ganindo* rozšířeného v západní části Tichého oceánu.

Severoamerické mýty

Mýty Inuitů (Eskymáků) odrážejí jejich existenční závislost na počasí, rybolovu a lovu. Počasí a výskyt zvířat ovlivňuje šaman angákok (vůdce točivka *Notholca angakkoq* Sorensen, 1998, z Grónska). Pokud lovci nerespektují obřady a zvyklosti, hrozí, že ryby, mroži nebo velryby zmizí, protože je k sobě stáhne vládkyně moře Sedna – plž hvězdnatka *Doriprismatica sedna* (Ev. Marcus a Er. Marcus, 1967), žijící v západní části Atlantského oceánu a ve východní části Tichého oceánu. Každodenní život ovlivňuje množství duchů a nestvůr, např. Tupilaq, po které se jmenuje rod obojživelníků *Tupilakosaurus* Nielsen, 1954, z grónského triasu. Mořská želvušenka *Styraconyx qivitoq* Kristensen a Higgins, 1984, z Grónska byla nazvána podle Qivitoqa, ducha vyhnaného člena inuitské obce.

Severoameričtí indiáni věří v neviditelnou sílu určující život přírody. Tuto sílu chápou někdy jako zosobnění Velkého ducha Manitou. Po něm se jmenuje nejen kanadská provincie Manitoba, ale také poddruh motýla hřbetozubce *Notodonta scitipennis manitou* Neumoegen a Dyar, 1893, z USA a Kanady. Indiánské mýty jsou složité, plné božstev, dobrých i zlých duchů, hrdinů a netvorů. Mnoho mýtů se týká posvátných míst, např. kalifornské hory Mt. Shasta (zdejší endemický poddruh mýry *Lasionycta uniformis shasta* Crabo a Lafontaine, 2009). Indiáni z kmene Hopiů uctívali boha Slunce Tawu (triasový

dinosaurů rodu *Tawa* Nesbitt a kol., 2009, USA). Navahové se báli obludné Seitaady, která zahrabávala své oběti do písku (jurský dinosaur rodu *Seitaad* Sertich a Loeven, 2010, USA), utlačšťí indiáni lidožravého netvora Siatse (křídový dinosaur rodu *Siats* Zanno a Makovicky, 2013, USA), Čerokézové rohatého hada Ukteny (červ opaskovec rodu *Uktena* Fend, Rodriguez a Lenat, 2015, USA, obr. 5). Podle mytického koně, působícího hromobití při pobíhání mezi mraky a nazývaného Siouxy (Dakoty) Hromové zvíře, dostal své jméno rod jurských býložravých dinosaurů *Brontosaurus* Marsh, 1879, z USA (řecky bronté = hrom, sauros = ještěr) – nyní *Apatosaurus* Marsh, 1877. Stejněho původu je název severoamerického oligocenního lichokopytníka rodu *Brontotherium* Marsh, 1873 (řecky thérion znamená zvíře), nyní *Megacerops* Leidy, 1870 (obr. 6). Po mytických bytostech Mannegishim a Selu pojmenoval Joseph C. Fortier r. 2009 dva severoamerické lumčíky *Aleiodes mannegishii* a *A. selu*.

Středoamerické mýty

Nositeli nejvyspělejší středooamerické civilizace byli Mayové (3.–13. stol.). Vládce jejich panteonu, pán nebes, bůh Slunce a patron umění Itzamna měl za manželku bohyni Měsíce a také léčení Ix Chel. Manželský pár dal jméno drabčikům *Homalota itzamna* Likovsky, 1984, a *H. ixchela* (oba z Mexika, stejně jako další rostliny a živočichové v této kapitole, není-li uvedeno jinak). Bohyně Ix Chel je i v pozadí jména rodu z čeledi violkovitých *Ixchelia* H. E. Ballard a Wahlert (vyskytuje se také v Nikaragui) a pavouka *Selenops ixchel* Crews, 2011. Velmi uctíván byl bůh deště Chaac – mořský plž *Clathrodrillia chaaci* (Espinoza a Rolan, 1995), roztoč pancířník *Scapheremaeus chaac* Ríos a Palacios-Vargas, 1998. S ohněm, větrem a zemětřesením Mayové spojovali boha Kukulcana či Kukulcana. Ten dal jméno mořské homolici *Conus kukulcan* Petuch, 1980 (Honduras, obr. 7), pavouku rodu *Kukulcania* Lehtinen, 1967 (vyskytuje se i v Jižní Americe, obr. 8), lumkovi *Lathrolestes kukulcanis* Reshchikov, 2011, nebo mravenci *Cephalotes kukulcan* Snelling, 1999 (rozšířen také v Belize, Kostarice a Hondurasu). Podle boha Slunce Kinich Ahau nazýváme vrubouna *Hologymnetis kinichahau* Ratcliffe a Deloya, 1992 (rovněž Guatemala), bůh hromu Coyopa zase dal jméno motýlu běloskrvnce *Charadra coyopa* Schmidt a Anweiler, 2010. Své jméno poskytl taxonomům bůh války a obchodu Ek Chuah: lumčík *Zacremnops ekchuah* Sharkey, 1990 (i v Kostarice), poddruh mravence osmitrného (*Acromyrmex octospinosus ekchuah* Wheeler, 1937). Boha oblohy Gukumatzte reprezentuje mnohožka hrbule *Cleidogona gukumatz* Shear, 1972. Stejný autor pojmenoval téhož roku sesterské druhy *C. camazotz* (netopýří bůh Camazotz) a *C. mayapec* (mytický svítící pes Mayapec). Kalifornský entomolog John T. Longino využil v r. 2013 název mayského podsvětí Xibalba, jména bohů smrti Hunhaua a Mabuyi a také démona Zipacny při popisu středooamerických mravenců *Eurhopalothrix xibalba*, *E. hunhau*, *E. mabuya*, *E. zipacna*. Podle Xibalby se

jmenuje i mořský veslonožec rodu *Xibalbanus* Hoenemann a kol., 2013, a guatemalský mločík *Bolitoglossa xibalba* Campbell a kol., 2010 (pojmenován na památku obětí občanské války z let 1960–96 z řad mayských indiánů v horském regionu výskytu druhu).

Z předkolumbovských mezoamerických mytologií známe nejlépe aztéckou. Bojov-

ní Aztékové ve 14. a 15. stol. rychle expandovali a od podrobených etnik přebírali mnohé náboženské prvky. Existenci říše ukončil koncem 16. stol. španělský dobyvatel Hernán Cortés. Zakladatelským bohem aztéckého panteonu byl stvořitel Ometecuhtli. Jmenují se po něm brouci krasec *Agrilus ometecuhtli* Fisher, 1938, a drabčík *Stenus ometecuhtli* Puthz, 2015. Ometecuhtliho partnerkou byla bohyně matka Coatlicue (krasec *A. coatlicuei* Fisher, 1938, lumčík *Zacremnops coatlicue* Sharkey, 1990). Hlavním bohem a ochráncem Aztéků byl bůh Slunce a války Huitzilopochtli: kaktus *Mammillaria huitzilopochtli* D. R. Hunt, houbovec (živočišná houba) *Abyssocladia huitzilopochtli* Vaculet, 2006, bedlobytka *Coelosia huitzilopochtli* Soli, 1997, krasci *Agrilus opuchtlí* a *A. vitzilopuchtlí*.

Populární bůh civilizace a vzdělání Quetzalcoatl je spojen se středoamerickým ptákem kvesalem chocholatým (*Pharomachrus mocinno* de la Llave, 1832, obr. 10). Bůh poskytl jméno mnoha tvorům, např. jesencovitě rostlině rodu *Quetzalia* Lundell, čmelíkovi *Zercon quetzalcoatl* Ujvari, 2011, pošvatce *Anacroneuria quetzalcoatl* Stark a Kondratieff, 2004, lumkovi *Lathrolestes quetzalcoatlus* Reshchikov, 2011, bedlobytce *Coelosia quetzalcoatl*, krasci *Agrilus quetzalcoatl*, drabčíkovi *Stenus quetzalcoatl* Puthz, 2014, vrubounovitému broukovi *Chrysina quetzalcoatl* (Morón, 1990; obr. 9). Křídlový ptakoještěr rodu *Quetzalcoatlus* Lawson, 1975, byl nalezen v Texasu a představoval největšího známého tvora schopného aktivního letu s rozpětím křídel 10–12 m. Quetzalcoatlovým dvojčetem byl bůh neštěstí Xolotl (lumčík *Alabagrus xolotl* Sharkey, 1988, drabčík *Scaphidium xolotl* Fierros-Lopez, 2005, chrostík *Lepidostoma xolotl* Holzenthal a Strand, 1992). Od jeho jména se odvozuje i v češtině používaný název mexického ocasatého obojživelníka axolotla – v jazyce nahuatl znamená vodní Xolotl; samotný bůh býval zobrazován jako stvoření podobné psu, axolotl připomínal podivného vodního „psa“.

Hrozivý bůh války a Slunce Tezcatlipoca vystupuje v mýtech jako Quetzalcoatlov protivník. Jsou po něm pojmenováni bedlobytka *C. tezcatlipocai*, krasec *A. tezcatlipocai*, pavouk lepovka *Scytodes tezcatlipoca* Rheims, Brescovit a Durán-Barrón, 2007 (stejný autoři popsali v tomtéž roce další druhy rodu *Scytodes*, jak jsou uvedeny dále). K nejvýznamnějším postavám aztécké mytologie patří bůh deště Tlaloc. Jeho jméno nese kaktus *Mammillaria crucigera* subsp. *tlalocii* (Repp.) D. R. Hunt, bedlobytka *C. tlaloci*, mravenec *Strumigenys tlaloc* (Bolton, 2000), hřbetozbový motýl *Disphragis tlaloc* Thiaucourt, 2010, střevlík *Pericompso tlaloc* Erwin, 1974, pavouci lepovka *S. tlaloc* a západnice *Strotarchus tlaloc* Bonaldo a kol., 2012, sladkovodní ryba pafundul tlustopyský – *Tlaloc mexicanus* Alvarez a Carranza, 1951 – nyní *Profundulus labialis* (Günther, 1866). Jde rovněž o skokana *Lithobates tlaloci* (Hillis a Frost, 1985) a rod rosníček *Tlalocohyla* Faivovich a kol., 2005. Tlaloc vládl srážkové vodě, jeho žena Chalchihuitlicue byla patronkou vody povrchové, tedy říční a jezerní (brouk prskavec *Brachi-*

10

11

6 Při úpatí Skalnatých hor se v pozdním eocénu potulovala velká stáda býložravých brontotérií. Na fotografii obratel tohoto obrovského savce příbuzného koňům, ale podobného nosorožcům

7 Dravá a jedovatá homolice *Conus kulkulcan* žije v Mexickém zálivu.

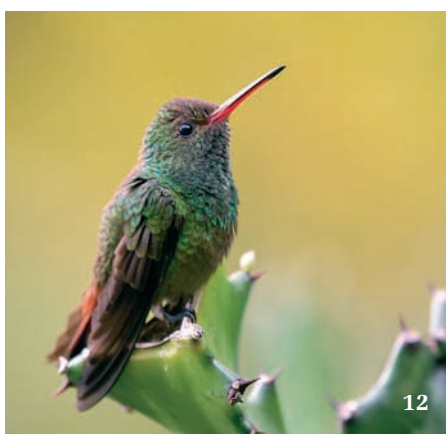
8 Významný mayský bůh Kukulcan je prototypem rodového jména pavouka filistaty *Kukulcania*.

9 Nádherný vrubounovitý brouk *Chrysina quetzalcoatl* se vyskytuje v borových a dubových lesích Nikaraguy. Jeho druhový název byl odvozen od jména aztéckého boha Quetzalcoatl.

10 Národní pták Guatemaly kvesal chocholatý (*Pharomachrus mocinno*) žije v horských mlžných lesích. Mayové používali jeho peří jako platidlo – dnešní národní měnou Guatemaly je po něm nazvaný quetzal. Orig. Ch. d'Orbigny, Dictionnaire universel d'histoire naturelle (Paříž 1841–49)

11 Podle tajemného tvora jihoamerických mýtů Colo Colo se jmenuje plachá kočka pampová (*Leopardus colocolo*). Obývá lesy, křovinaté oblasti a pampy, kde byla lovena kvůli kožešině. Orig. M. G. Bonnier, Éléments d'histoire naturelle. Animaux (Paříž 1881)

12 Kolibřík rezavoocasý (*Amazilia tzacatl*) připomíná bojovníka aztéckých mýtů Tzacatla. Foto Z. Hašek

12

boha země a jeskyní Tepeyollotla lumek *L. tepeyollotlis*, boha Slunce Tonatiuha pancířník *Scapheremaeus tonatiuh* Palacios-Vargas, Vazquez a Rios, 1999, prvotního boha Tonacatecutliho svítilka rodu *Tonacatecutlius* Stroinski a Szewo, 2000, nalezená v třetihorním jantaru. Po obludném kajmanu z počátků světa Cipactlim dostal jméno rod křídlové ryby *Cipactichthys* Brito a Alvarado-Ortega, 2013.

Někteří autoři využili popisu nových druhů k jakémusi mapování aztéckého panteonu. Uvedme jako příklad rod již citovaných pavouků lepovek *Scytodes*: *S. nahuatzin* (stvořitelský bůh), *S. chantico* (patronka rodiček), *S. chiconahui* (ochránkyně domácnosti), *S. opoxtl* (bůh lovu), *S. tzitzimime* (bohové hvězd), *S. atlacoya* (bohyně sucha), *S. alcomitzli* (bůh podsvětí), *S. atlacamani* (bohyně bouří), *S. atlantonin* (bohyně matka). Obdobnou situaci sledujeme u krasců rodu *Agrilus* (česky též polník): *A. camaxtlei* a *A. mixcoatli* (bůh války, lovu a hvězd Camaxtle či Mixcoatli – jeho jméno nese i lumčík *Alabagrus mixcoatli* Sharkey, 1988, drabčík *Stenus mixcoatli*, mločík *Pseudoeurycea mixcoatli* Adler, 1996, chřestýš rodu *Mixcoatlus* Jardin, Smith a Campbell, 2011), dále krasci *A. civacoatl* (Mixcoatlova matka Cihuacoatli), *A. xucotzinae* (bohyně Země Xocotzin), *A. xiuhtecutli* (bůh ohně), *A. yxtliltoni* (bůh léčitelský Ixtlilton). Bojovníka z aztéckých mýtů Tzacatla poznáme v názvu středo- a jihoamerického kolibříka

rezavoocasého – *Amazilia tzacatl* (de la Llave, 1833; obr. 12).

Z mýtů afro-karibských náboženství připomeňme mrtvé, kteří se vrací do života a jsou nazýváni zombie (palma rodu *Zombia* L. H. Bailey, sladkovodní různonožec rodu *Zombiweckelia* Stock, 1985, pavouk *Hentzia zombia* Richman, 1989, všichni z Haiti, tedy ostrova Hispaniola). Zombie jsou součástí kultu vúdú (orchidej *Lepanthes voodoo* Tremblay a Ackerman, pavouk palovčík *Cupiennius vodou* Brescovit a Polotow, 2005, obojí z Haiti). Jamajští rastafariáni se odvolávají na Ras Tafariho neboli etiopského císaře Hailé Sélassieho jako svého boha (jamajský lumčík *Pamobulus rastafari* Martinez, Ceccarelli a Zaldivar-Riveron, 2012, jamajská pisivka *Phlotodes rastafari* Turner, 1975, pliocenní etiopský tur *Tragelaphus rastafari* Bibi, 2011, nebo etiopský brouk *Cybocephalus haileselassiei* Endrödy-Younga, 1962).

Jihoamerické mýty

Mytologie národů Jižní Ameriky jsou velmi pestré. V době předíncké byl v peruánských Andách uctíván bůh stvořitel Kontiki (jihoamerický suchozemský ploštěnec rodu *Kontikia* Froehlich, 1955, mořští plži *Caecum kontiki* Pizzini a Raines, 2011, a polynéský *Nesiocypraea midwayensis kontiki* Lorenz, 2012) a bůh počasí Paria Caca (křísek rodu *Pariacaca* Szewo, 2002, z Argentiny).

Íncká kultura (13.–16. stol.) zanechala mnoho mýtů. Založení říše bývá připisováno Manco Capacovi (peruánský bělásek poddruhu *Catacticta manco capac* Eitschberger a Racheli, 1998, ekvádorský chrostík *Atopsyche mancocapac* Schmid, 1989). Vládcem ínckého panteonu byl Viracocha, prototyp jména peruánského velesekáče *Incasarcus viracocha* Kury a Maury, 1998, poustevníčka od pobřeží Peru *Lithodes viracocha* Haig, 1974, kostarického soumráčníka *Astrartes viracocha* Brower, 2010. Viracochův syn Inti byl dárce života a bohem Slunce. Jmenují se po něm různí peruánští živočichové – lumci *Triclistus inti* Alvarado a Rodriguez-Berrio, 2013, a *Allophosphion inti* Alvarado, 2014, želvuška *Paramacrobiotus intii* Kaczmarek

a kol., 2014, nebo paleogenní vačice *Rumiodon inti* Goin a Candela, 2004. Manželkou Intiho se stala bohyně pěstování a sklízň Pachamama (drobněnka rodu *Pachamama* Owen a Pinto, 2004, z Kostariky, Hondurasu a Ekvádoru, bělotka *Incasemidalis pachamama* Sziraki, 2009, z Argentiny). Boha smrti a vládce podsvětí Supaye reprezentují dva vymřelí živočichové: triasový a jurský dinosaurus rodu *Zupaysaurus* Arcucci a Coria, 2003, nalezený v Argentině, a eocenní velryba rodu *Supayacetus* Uhen a kol., 2011, z Peru.

Mýty kolumbijských Muisků označovaly jako El Dorado zemi oplývající zlatem a všeobecně blahobytem (brazilská orchidej *Cattleya eldorado* Linden, mořský krab od pobřeží severní části Jižní Ameriky *Chaceon eldorado* Manning a Holthuis, 1989). Civilizaci Muisků založil mytický Bochica (pavouk *Amphidraus bochica* Galvis, 2017, chalcidka *Adryas bochica* Pinto a Owen, 2004, hedvábnice *Chilicola bochica* Gonzalez, 2009, moucha *Brachygasterina bochica* Soares a de Carvalho, 2007, všichni z Kolumbie – stejně tak i další). Lidstvu dala vzniknout bohyně matka Bachué (pískorypka *Protandrena bachue* Gonzalez a Ruz, 2007). Bohyněmi Měsíce byly Huitaca a Chie: rod sekáčů *Huitaca* Shear, 1979, pavouk *Amphidraus chie* Galvis, 2017. Pavouci *A. sua* a *A. sie*, popsání Galvisem v r. 2017, připomínají bohyně Slunce Suu a vody Sii.

Říční tvor Pitculya z mýtů indiánů Cayapasů dal jméno ekvádorské jepici *Atopophlebia pitculya* Flowers, 2012. Také v mýtech jihoandských a patagonských Mapučů najdeme řadu podivných tvorů. Je to žlt had Colo Colo, který se občas mění v krysu a působí epidemie. Podle něho dostali jméno chilští (a argentinští) vačnatci kolokolo rodu *Dromiciops* Thomas, 1894, a kočka pampová – *Leopardus colocolo* (Molina, 1782), z Jižní Ameriky (obr. 11). Po létajícím hadu Pihuchenovi se jmenuje sklípan *Calathotarsus pihuchen* Goloboff, 1991, a lumek *Alophophion pihuchen* Alvarado, 2014, oba z Chile, stejně jako kutilka *Parastigmus huecuvus* Finnamore, 1995, nazvaná podle démona Huvecuva. Indiáni Chonové, žijící na jihochilském souostroví Chiloé, vyprávějí příběhy o lesním skřítku Traucovi (chilská kroužilka *Chelipodozus trauco* Plant, 2008).

Barvitá jsou lidová vyprávění a mýty Tupiů a dalších indiánů obývajících tropické pralesy v povodí Amazonky. Podle bohyně nebe a krásy Caupé byl pojmenován jeskynní stejnonožec *Metaprosekia caupe* Campos-Filho, Araujo a Taiti, 2014, z Brazílie (tak i další rostliny a živočichové) a křídlový ptakoještěr rodu *Caupedactylus* Kellner, 2012. Vodní víly Iara a Tapejara připomene stejnonožec *Trichorhina yara* Campos-Filho, Araujo a Taiti, 2014, lepovka *S. iara* Rheims a Brescovit, 2004, chrostík *Oecetis iara* Henriques-Oliveira, Dumas a Nessimian, 2014, resp. ptakoještěr rodu *Tapejara* Kellner, 1989. Křídlový ptakoještěr rodu *Tupuxuara* Kellner a Campos, 1988, se jmenuje po mytickém duchu Tupiů.

Indiáni uctívají ochránce pralesa Curupiru, jehož jméno nese např. rostlina rodu *Curupira* G. A. Black (řád santálokvěté), krab rodu *Curupironomus* Tavares, 1993,

13

miocenní lasturnatka *Pellucistoma curupira* Gross, Ramos a Piller, 2016, stejnonožec *Trichorhina curupira*, lepovka *S. curupira*, velesekáč *Sodreana curupira* Pinto-da-Rocha a Bragagnolo, 2010, ale i hlubokomořský mlž *Yoldiella curupira* Pereira Benaim a Silva Absalao, 2011, stejně jako štír *Chactopsis curupira* Ochoa a kol., 2013, všekaz *Ibitermes curupira* Fontes, 1985, chvostoskok *Friezea curupira* Queiroz a de Mendonca, 2015, sladkovodní trahirovitá ryba *Hoplias curupira* Oyakawa a Mattox, 2009, rosnička *Hypsiboas curupi* Garcia, Faivovich a Haddad, 2007 (ta se vyskytuje v Argentině) a také ještěr tejovčík *Marinussaurus curupira* Peloso a kol., 2011. Prales ochraňuje také mytický indián Caipora: hádátka *Helicotylenchus caipora* Monteiro a de Mendonca, 1972, roztoč *Neocarus caipora* de Oliveira Bernardi, Klompen a Ferreira, 2014, velesekáč *Sodreana caipora*, lepovka *S. caipora*, vrubouni *Stenocrates caiporae* Ratcliffe, 2014, a *Trizogeniates caiporae* Villatoro, 2002, koutule *Trichomyia caipora* Araujo a Bravo, 2016. Inspiroval i k popisu sladkovodního sumce kandiru *Trichomycterus caipora* Lima, Lazzarotto a Costa, 2008, rosničky *Hypsiboas caipora* Antunes, Faivovich a Haddad, 2008, a pleistocenní opice rodu *Caipora* Cartelle a Hartwig, 1996. Po obrovité jednooké opici hlídající prales Mapinguari se jmenuje guayanský a peruánský všekaz rodu *Mapinguaritermes* Rocha a Cancelli, 2012, nebo mydas rodu *Mapinguari* Papavero a Wilcox, 1974. Po strašně mytické bytosti Saci pak triasový plaz rodu *Sacisaurus* Ferigolo a Langer, 2006, nebo vačice *Monodelphis saci* Pavan, Mendes-Oliveira a Voss, 2017.

Indiány děsili zlí démoni Jurupari (ryba perleťovka velkohlavá – *Satanoperca jurupari* Heckel, 1840) a Anhangá nebo Anhangüera (stejnonožec *Trichorhina anhangüera*, všekaz *Anhangartermes anhangüera* Oliveira a Cunha, 2014, chrostík *Cernotina anhangüera* Camargos, Barcelos-Silva a Pes, 2013, kandiru *Trichomycterus anhangüera* Dutra, Wosiacki a de Pinna, 2012, křídlový ptakoještěr rodu *Anhangüera* Campos a Kellner, 1985). Stvořitelská bohyně Kasogonaga dala jméno bleše *Plocopsylla kasogonaga* Schramm a Lewis, 1988, para-

13 Zleva a shora dolů: plži nesoucí jméno afro-karibského kultu macumba – *Cyphoma macumba*, a jména afro-karibských božstev – *Conus iansa*, *Latirus ogum*, *Muricopsis oxossi*, *Dermomurex oxum* a *Murexiella iemanja*. Snímky L. Pavlíka, pokud není uvedeno jinak

zitující na křečcích, podle ducha v podobě obrovského dravce Kelenkena se nazývá miocenní pták rodu *Kelenken* Bertelli, Chiappe a Tambussi, 2007. Rostlina z Peru a Ekvádoru *Lozania nunkui* D. A. Neill a Asanza (řád malpigiokvěté) má jméno po bohyni zemědělství Núnkui.

Na úplný závěr našeho seriálu zmíníme ještě příklady inspirované afro-brazilskými kulty rozšířenými v Brazílii. Jedním z nich je kult macumba – mořský plž vejcovka *Cyphoma macumba* Petuch, 1979, z Brazílie (tak i další živočichové). Podle božstev kultu candomblé pojmenoval americký paleontolog a malakolog Edward J. Petuch r. 1979 mořské plže (obr. 13) homolici *Conus iansa* (bohyně větru, bouří, Měsíce a moře Iansa), *Latirus ogum* (bůh války a moře), *Muricopsis oxossi* (bůh moře), *Dermomurex oxum* (bohyně řek a zlata), *Murexiella iemanja* – nyní *Favartia glypta* (Smith, 1938). Předlohou jména posledního plže byla bohyně moře Iemanjá, která se objevila také v názvu mnohožky plochule rodu *Iemanja* Hoffmann, 2000, lasturnatky rodu *Yemanja* Brandao, 2010, mořského plže *Taringa iemanja* Alvim a Pimenta, 2013, nebo medúzy *Hydrocoryne iemanja* Morandini a kol., 2009. Syny této bohyně jsou Xango (stejnonožec rodu *Xangoniscus* Campos-Filho, Araujo a Taiti, 2014, velesekáč *Metarthrodes xango* Pinto-da-Rocha, 2002) a Aganju (*X. aganju*). Bůh Oxalá je prototypem jmen stejnonožce rodu *Oxalaniscus* Leistikow, 2000, vyskytujícího se v Mexiku, a křídlového dinosaura *Oxalaia* Kellner a kol., 2011.

Končící seriál Světové mýty jinak spolu s předchozím cyklem Antické mýty jinak (v Živě 2014, 1–6) přiblížil jednu z mnoha oblastí propojujících přírodní a humanitní vědy.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.